

Mikor a vigaszlámpás kialszik

ogy lettél a Sütő-mesék szerelmese? Épp most! – kérdezte nemrég egyik író-barátom, és élém tette a *Volt egyszer egy édesszájú medve* című, a szentendrei Cerkabella Könyvkiadó gondozásában 2006-ban megjelentetett Sütő András-kötet. Amit, lévén, hogy én szerkesztettem, a borítósövegben magam ajánlottam a „szépreményű anyaországi Olvasó” szíves figyelmébe. Barátom facsarmányos kérdésében az „épp most” volt számomra a zavaró. Részben azért, mert az 1990-es marosvásárhelyi magyarveréseken fél szemével „fizető”, halálos beteg Sütő Andrást épp abban az időben kezelték az egyik budai kórházban (a sors véletlenje folytán Tamási Áron hajdani, Alkotás úti lakásától pár száz méterre), részben pedig azért, mert a szekus dossziék körüli politikai örület épp akkor tetőzött Erdélyben, és bizony irodalmárok – és magukat ma is irodalmároknak kikiáltók – is vág-tak jobbra, vágnak balra, ki-ki a maga jövőendő pászmáját egyengetve, vagy a maga „szellemi süllyedését” magyarázva.

Nem tudom, miért és mit kellett volna erre válaszolnom, de tudván (mert tapasztalnom kellett), hogy manapság minden Magyarországon élő, hasonszórú erdélyi tette kétélű (annyit ártasz magadnak, amennyit a másiknak használsz!), visszakérdeztem: Te miért olvasod Sütő meséit?

A válasz meggyőző volt: Mert úgy vélem, hogy állatmeséi, vadászkalandjai egy kifuttatott-kiteljesedett erdélyi műfajnak, a jellegzetesen „sütői” drámaparabolának az utószobája...

Vagy előszobája – mondtam én –, avagy maga a szoba: a parabola. Amit alig ismerünk. És amelynek a „lakói”, mint egy kiterelvényesedő életfa-életmű alapmotívumai, ágai-bogai (játék és anyanyelv, történelem és megmaradás, földhöz kötöttség és szabadság, erkölcs és romlottság stb.) már adottak a mindenki által áhított narratívák szintjén.

* * *

Igen. A már említett kötet öt meséje (*Róka Marci és Lúd Milla, Tapsifülesből Tapsifületlen, Tapsifületlen a nyúlbírónál, Volt egyszer egy édesszájú medve*, valamint a *Fácánkrónika*) – a „komolyabb” művek árnyékában – szinte ismeretlen az olvasók előtt, a magyarországiak előtt különösen. Pedig adott alkalommal ezek hozadéka az elemzők (akár személyiség-, akár szövegelemzők) számára felbecsülhetetlen értékű lehet. Hiszen a kisebbségi sorsokra kihegyezett bibliai példabeszédekből, a jellegzetesen erdélyi tanítómesék „tanulásaiból” építkező Sütő András (Heltai Gáspár fabuláit valószínű a nagyenyedi Bethlen-kollégium diákjaként is ámulattal

lapozhatta) még a maga emberi-politikusi ballépéseit is mesei adalékként volt képes fölhasználni, értelmezni... Így a Pusztakamarási Mesélőember szövegeiben annak a személyiségnek a kritikája is benne foglaltatik, akit egy-két friss talpalású zszurnaliszta magadicsőülése eredményeként söpört be skalpjai közé...

* * *

Pesti íróbarátom ámuldozva nézett rám: Az író lenne Medve Mihályka nagyapja? Valami olyasmit válaszoltam (mivel a meséket követően a *Hargitai vadászskandok* ez utáni megjelenéséről csak tudomásom volt), hogy olvasson ki-ki a maga lelki diktátora-sugallata szerint, de értelmezni csak a szöveg diktálta esztétikai izémizé szerint szabad. Adják magukat a mondatok, mondathelyzetek:

„Nagyapa hatvanéves koráig állami erdészként őrizte s vágatta a fákat, vigyázta s lövette főleg hatósági nagykuttyákkal az erdei vadakat. A székelyudvarhelyi vadásztársaság tagjaként a maga konyhájára is lőhetett apróvadat, egy-egy nagyvadat, mindent, amit a törvény megengedett, csakhogy saját örömeire ritkán jutott szabad vasárnaphoz.

Tartományi, aztán megyei meg fővárosi protekciós vadászt annyit küldtek a nyakára, hogy nem győzte kiszolgálni őket.

Egy napon nagyot káromkodva kijelentette:

– Elég volt! „

Nem gondolod, hogy ekkor, a '80-as évek végén kezdődik Sütő András „nagy fordulása”? – érdeklődött író társam. De igen – válaszoltam –, naplójegyzetei szerint mindenképpen... Barátom a „szókép” vonzásában maradt: erdészből hatósági puskavégre vett *nagyvaddá* vedlett! Közbeléptem: *Változott*, azzá lett, és a hatalom puskája előtt ez nem utolsó dolog..., és ezeket a változásokat nyomon lehet követni meséiben...

* * *

Hogy nagysármási, majd tordai tanárként, irodalomba készülő álmodozóként magam is érzéklni tudtam ezt a „puskás” környezetet, arról nem szóltam pesti barátomnak, nem, mert oly hatalmasak az anyaországi és erdélyi viszonyok közti áttételek, értelmezhető távolságok, hogy hosszú magyarázkodással sem érsz a végére. Hogy a csudában lehetne Bethlen Gábor „ahogy lehet”-politikáját megmagyarázni, ha magának a politizálásnak, megmaradásunk politikájának a lényegével nem vagyunk tisztában? Nem volt szándékomban előadást tartani nemzeti fűnigfáncigolásból, hát inkább a Sütő-mesék alapotívumaira és más munkáiban fellelhető párhuzamokra hivatkoztam:

1. „De még fel is magasztalod a rabságodat! Csapdába lépett farkas – a csapdáját dicsőíti” – vesszőzi a szerelmes Gábort a civakodó Dániel az *Ádvent a Hargitában*. Alaphelyzetként ugyanezt a motívumot a szabadság szimbólumától, a röpléstől megfosztatott (vagy a repülés nagyszerűségétől elszoktatott) fácánok meséjében, a *Fácánkrónikában* találjuk meg.
2. A vadászvilág (mint erőszakhatalom) tiltásaival szembeszegülő, mondhatni „ellenzéki fácánok” másik példája ugyanebben a mesében így fogalmazó-

dik meg: „Az akácok erdő Phasianus nemzetségének élére olyan kakasok kerültek, akik súlyos büntetéseket szenvedtek titkos repülési kísérletek miatt. Ezek azt mondták: jobb sorsra érdemes szárnyunkkal gizgazt, száraz laput sepergettünk eleget, seperjen még más is. Repülni fogunk!” Sütő szinte valamennyi drámájában vizionáljuk e témapárost, drámáiban valósággal szikráztatva a pólusokat.

3. A hatalom képmutató kiszolgálóit, azok talpnyaló viselkedését már korai írásaiban (kisregényében, a *Félrejáró Salamonban*, de főleg a *Pompás Gedeon* című vidám színpadi játékában) kipellengérezte, megmosolyogtatta, majd ennek erősebb hangsúlyt adott az írói pályájában radikális változást hozó *Anyám könnyű álmot ígér*ben. Igazán földig sújtó ítéletet e társadalmi rétegről – nagy drámái előtt és után is – fabuláiban mond, például a *Tapsifüles a nyúlbírónál* címűben; ennek „hőse” inkább az „éltető” félelmet, mint a veszélyekkel járó bátorságot választja.

És a példák sorolhatók.

Általánosítva is elmondhatjuk, Sütő András nem hagy kétséget meséi olvasóiban, hallgatóiban: más generációknak ugyan, de ugyanarról az életbe vágóan fontos témákról szól, mint az *Anyám könnyű álmot ígér* óta valamennyi, a felnőttek világával foglalkozó munkájában. Nemzeti létünk és emberségünk alapkérdéseiről. Megmaradásunkról, a történelmi traumák által reánk kényszerített helyzetek (nemzetiségi lét) átélési lehetőségeiről, anyanyelvünk és kultúránk éltető fontosságáról, nemzettudatunk semmi mással nem helyettesíthető voltáról.

Mi ez, ha nem a vállalt kisebbség problémáinak európai szintű felmutatása?

És figyelmeztetés: nyakunkon a Stockholm-szindróma, drága határon túli magyarok, még ha útközben el is tűnnek a testünkre fonódó határsávok! Mutatis mutandis: az európai kisépek nagy és kis ügyeit nem az európai nagyhatalmaknak, hanem maguknak e kisközösségeknek kell megoldaniuk – a maguk gazdasági, kulturális, erkölcsi és hitbéli erejéből.

* * *

Miért ne fogadhatnám lelkembe a Sütő-meséket? Ha lelkem és szájam íze szerint valók... – kellett volna válaszolnom barátomnak, ha nem tette volna meg önmaga. Ha nem rukkol elő maga tájékozottságát eláruló „adalékokkal”. Például azzal, hogy Sütő a román meseíró, Ion Creanga fordításaival szerzett ismertséget a műfaj kutatóinál; meg azzal, hogy kicenzúrázott meséi csak évtizedes késéssel láthattak napvilágot Erdélyben és Magyarországon egyaránt. Nem is azért érdeklődik, folytatta, hanem azért, mert példabeszédeket kiadni manapság nem sikk!

És belekezdünk annak taglálásába, minő fontossággal bír felnőtt társadalmunk „égető kérdéseit” bevinni családokba, óvodákba, iskolákba. A mesék andalító, de mégis ébresztő hangján, stílusában.

Igazat mondani meséinkkel, íróink gyönyörűséges nyelven!

Mert a mese lényegében az igazság legérthetőbb megfogalmazása, annak lelke és köntöse...

A mese, a mesélő sosem hazudhat; ha azt tenné, kilökődne nyelvből, közösségből egyaránt.

Nem kétséges, hogy Sütő András ezen írói és emberi posztulátumok állandó faggatásában élte életét, sorsfordító döntésként született regénye és drámái óta különösképpen.

* * *

– Te tudtad – faggatott pesti íróársam –, hogy „mesébe illő” fogadtatásban volt része Budapesten az *Advent*nek?

– Átjöttek a hírek Erdélybe is..., bár a „nagyromlás” otthon felejtődött... – válaszoltam.

– Ott a szeku és a Ceaușescu-rezsim „magyarfalása”, magyar falurombolása...

– Itt a bomladozó Kádár-hatalom kapkodása, felelőtlen „magyarféltése”...

– Ha láttátok volna, mit meg nem tettek a párt főemberei, hogy a budai színház *Tartuffe*-jével helyettesítsék a Nemzeti Adventjét!

– Arról viszont nem hallottunk, hogy Bubik István, akinek mind a *Tartuffe*-ben, mind az *Advent*-ben szerepe volt, visszalépéssel fenyegette meg (!) az elvtársakat, ha elbliccelik az *Advent*-bemutatót...

– Izzott itt minden ’86–’87-ben, órákat álltunk a Nemzeti pénztáránál...

– Kolozsvárig ért a hír, hogy még András gyerekei sem kaptak jegyet a bemutatóra...

– Tért is vissza Mátyás szobra elől a hír, hogy „egyeseket a sárga irigység fogott el”!...

– Van „őszinte irigység” is, ha nem tudnád....

– ...

– ... és mi itt a „mesébe illő”?...

– Az például, hogy a szerzőt Kisréka fekete-piros színű székely hárászkendője helyettesítette.

– ...

– ... és azok csikarták ki a legtöbb VIP-jegyet, akik a betiltáson fáradoztak!

– ...

– ... itt bukott meg a kommunista kultúrpolitika és álszent nemzetpolitikájuk! Itt lett vége valaminek, és itt kezdődött valami más értelmezése együvé tartozásunknak... Itt világosodott meg, s tán először a háború utáni magyar fejekben, hogy közös Nagyromlás alatt élünk...

– Fejünk fölött a Jégmadárral. Gyönyörű mese! Hol voltunk, hol nem voltunk...

* * *

Nem állíthatom, hogy odahaza, kolozsvári lévén, Sütő András baráti köréhez tartoztam volna. Csodálattal, fenntartásokkal terhes ámulattal figyeltem „erdélyi metaforává” terebélyesedett pályáját. Az íróit! Mert a közéleti ténykedései nem érdekelték. Tanár voltam szülőfaluja közelében, és nem ítésh. Úgy véltem, és így vagyok velem ma is, hogy sanyarú erdélyi sorsunktól bárki részesülhetett volna abból

az „áldásból”, ami őt fő-fő székekbe ültette, s amit az „utókórban” szenvedők fejére olvasnak holtában is. De: írói erényekkel-érdemekkel a sors nem tud felruházni senki emberfiát!

Emlékszem, verssel köszöntöttem az 50-éves író. A *Korunkban* napvilágot látott sorokra azonban nem érkezett semmilyen visszajel. Vagy a cím, vagy a „feladó” téves, meg aztán: vannak elfoglalt íróársak is, gondoltam, és tettem a dolgomat.

Áttelepedésünk tizenegyedik évében, 2000 karácsonyán – Dippold Pali író-szerkesztő (régi *Hiteles*) kollégám baráti támogatásának nem kis eredményeként – a *Szabad Föld* kulturális rovatát bízták rám. És, akár a mesében, jött a fordulat, sajnálatos módon istencsapásos, egy halállal társuló: 2001. január 17-én elhunyt Sinkovits Imre, az *Advent* pótolhatatlan Bódi bácsija; kihullott kezéből a Sütő odaillesztette erdélyi vigaszlámpás... Emlékszem szerkesztő társaim kíváncsi tekintetére, a főszerkesztő „most meglátjuk, mire vagy képes”-pillantásaira. Úgy függtek rajtam, mintha a lap sorsát rovatom „reagálása” döntötte volna el – és úgy is cselekedtem.

Felhívtam Andrist.

Percek múlva befutott a gondosan javítgatott nekrológ-esszé, szigorú szerzői útbaigazításokkal.

Dippold átkarolta vállamat: „Ez akkora tett volt, hogy nekitámaszkodhatsz...” Azóta szinte nem is mozdultam el „támaszom” mellől.

Amikor Szentendrén kalap alá hozták barátaim a Cerkabella Kiadót, ifjúsági és gyermekirodalomra odafigyelő szándékkal, csapathoz szegődésem egyik feltétele az volt: első könyveink egyike a Sütő-mesék válogatása legyen. És lett!

Lányától, Cselényiné Sütő Ágnestől tudom, hogy kórházi ágyán nagy elégtétellel szorította magához a friss nyomdaillatot árasztó mesekötetet... Mint ahogyan az első könyvet szokás.... És ami barátságunk hangulatához is hozzáadott madár-röppenésnyit e telefonüzenetből: András fontosnak tartotta, hogy megtudjam: lelke szerinti a borítószöveg is.

Mondom, mint az első kötetet szokás...

Pedig életében az utolsó volt.

Ha kötetborító szövegemet azzal indítottam, hogy „mióta felnőtté válásunk útja bölcsőringatással kezdődik, azóta a »folytatáshoz« értelmet, lelket, erőt, hitet az édesanyától hallott szó és annak meseudvara biztosít”; akkor ezeket a sorokat méltán zárhatom így: Sütő Andrást a jövőnkbe kandikáló, erdélyi gyökerű *mese* és annak biztonságot sejtető udvara, egész alkotó életét végigkísérte – a pusztakamari bölcstől a marosvásárhelyi virágos koporsóig. ❀